

Transparantie ten aanzien van maatschappelijk verantwoord ondernemen is geen wondermiddel

Chris Knoops

Verslaggeving van ondernemingen is in de loop der jaren aanzienlijk uitgebreid. De omvang van de verslaggevingsregels nam toe en ook de financiële jaarverslagen, halfjaarberichten en kwartaalberichten van ondernemingen zijn omvangrijker dan in het verleden. Daar komt nog bij dat steeds meer ondernemingen naast een financieel jaarverslag ook een maatschappelijk verslag (ook wel aangeduid als duurzaamheidsverslag, *sustainability report* of *corporate social responsibility report*) uitbrengen. Daarin wordt aandacht besteed aan maatschappelijk verantwoord ondernemen, dat wil zeggen de economische, milieu- en sociale aspecten van het ondernemen, ook wel aangeduid met *people, planet, profit*. Op dit vlak hebben zich de laatste jaren belangrijke ontwikkelingen voorgedaan, althans zeker ten aanzien van het ontwikkelen van richtlijnen en raamwerken; de praktijk lijkt nog achter te lopen.

Richtlijnen

De richtlijnen voor maatschappelijke verslaggeving van het Global Reporting Initiative (GRI), die op vrijwillige basis door organisaties kunnen worden toegepast, vormen een belangrijke bron voor gegevensverstrekking inzake maatschappelijk verantwoord ondernemen. De eerste richtlijnen verschenen in 2000. De huidige G3-Guidelines (2006) bestaan uit twee delen. Het eerste deel omvat verslaggevingsbeginselen betreffende de inhoud (materialiteit, betrokkenheid van stakeholders, de context van duurzaamheid en volledigheid), betreffende de kwaliteit (evenwichtigheid, vergelijkbaarheid, nauwkeurigheid, tijdigheid, betrouwbaarheid en duidelijkheid) en betreffende de grenzen van de organisatie waarover gerapporteerd wordt. Het tweede deel omvat richtlijnen betreffende gegevensverstrekking over strategie en profiel van de organisatie, over de wijze waarop de organisatie omgaat met duurzaamheid en over prestatie-indicatoren.

De Raad voor de Jaarverslaggeving publiceerde in 2009

RJ-Uiting 2009-8 waarin een herziening is opgenomen van de aanbevelingen op het gebied van maatschappelijke verslaggeving, zoals deze zijn opgenomen in Richtlijn 400 over het jaarverslag en de Handreiking voor maatschappelijke verslaggeving. De Richtlijn 400 en de Handreiking zijn een herziening van de eerdere versie uit 2003. Aanleiding voor de herziening was het SER-advies 'Duurzame globalisering, een wereld te winnen' (2008) en een SER-verklaring 'Internationaal maatschappelijk ondernemen' (december 2009), waarin de Sociaal Economische Raad aan de RJ vroeg om aanbevelingen te publiceren over de rapportage van ondernemingen over hun internationale ketenbeheer. Net als in de edities van 2003 zijn in de Richtlijn 400 en de Handreiking (2009) de uitgangspunten van vrijwilligheid en eigen verantwoordelijkheid overeind gebleven. Tevens is meer aansluiting gezocht bij de GRI-richtlijnen.

De transparantiebenchmark

De accountantsorganisatie PricewaterhouseCoopers voerde in opdracht van het ministerie van Economische Zaken (EZ) jaarlijks een onderzoek uit naar de transparantie in de verslaggeving van de grootste Nederlandse ondernemingen ten aanzien van maatschappelijk verantwoord ondernemen. Er wordt gekeken naar de informatieverstrekking in financiële jaarverslagen, afzonderlijke maatschappelijke jaarverslagen en sociale verslagen. De laatste benchmarkstudie 'Transparantiebenchmark 2009' (december 2009) omvat een onderzoek onder 183 organisaties (84 beursgenoteerde ondernemingen, 85 niet-beursgenoteerde ondernemingen en 14 Nederlandse universiteiten). In de transparantiebenchmark 2009 wordt geconstateerd dat voor het eerst de deelnemers gemiddeld genomen niet transparanter zijn geworden. Scores in de transparantiebenchmark tonen weliswaar een stijgende trend aan (hoewel deze in het verslagjaar 2008 afvlakt), toch zijn er veel ondernemingen

(en waarschijnlijk ook andere organisaties) die weinig transparant zijn. Van de 169 ondernemingen in de transparantiebenchmark 2009 (over verslagjaar 2008) hebben 27 deelnemers een nulscore ontvangen omdat er geen verslagen beschikbaar waren. De score van beursgenoteerde ondernemingen (36,8%) is gemiddeld hoger dan voor niet-beursgenoteerde ondernemingen (23,1%). De Rabobank scoort 96% en is voor het derde jaar op rij koploper. Ik vind het opmerkelijk dat de gemiddelde scores zo laag zijn, vooral als men bedenkt dat de informatie-elementen in het model waar de scores van de transparantiebenchmark op gebaseerd zijn, voor een groot deel ontleend zijn aan de aanbevelingen in RJ-richtlijn 400 en de Handreiking.

Transparantiebenchmark 2010

In de in december 2010 te publiceren 'Transparantiebenchmark 2010' worden nieuwe criteria gehanteerd voor rapportages over het verslagjaar 2009. Bij de nieuwe criteria is gebruikgemaakt van de herziene Richtlijn 400 en Handreiking en van de GRI-richtlijnen. Er wordt een onderscheid gemaakt tussen objectieve criteria (inhoudgerichte en kwaliteitgerichte criteria) en criteria die het oordeel vragen van een panel van deskundigen. De scores op de objectieve criteria (dat wil zeggen of de aspecten al dan niet in het verslag staan) worden vastgesteld door middel van een online self-assessment tool: ondernemingen vullen een vragenlijst met 50 vragen zelf in op basis van de publiekelijk beschikbare periodieke informatie. De antwoorden/scores worden geanalyseerd door een externe partij; bij verschil van inzicht vindt hoor en wederhoor plaats. Daarna worden in het tweede deel additionele punten toegekend door een panel van deskundigen. Het voordeel van de zelfevaluatie is dat de deelnemende ondernemingen de mate van transparantie kunnen vergelijken met andere ondernemingen en dat 'best practices' kunnen worden ontwikkeld. De transparantiebenchmark wordt in 2010 en 2011 in opdracht van en onder verantwoordelijkheid van het ministerie van EZ nu uitgevoerd door KPMG.

Tevens wordt de vaste onderzoeksgroep uitgebreid naar de 500 grootste ondernemingen en kunnen ondernemingen zich ook vrijwillig aanmelden. Tot de vaste onderzoeksgroep behoren AEX- en AMX-genoteerde ondernemingen en/of ondernemingen die behoren tot de 500 grootste ondernemingen die gehouden zijn aan Richtlijn 400. Blijkens de website van het ministerie van EZ kunnen daarnaast ondernemingen die niet aan de eisen voldoen, maar toch graag willen deelnemen, zich vrijwillig aanmelden. Op volgorde van aanmelding worden de ondernemingen op de lijst geplaatst totdat het aantal van 500 ondernemingen is bereikt (met een mogelijke uitbreiding tot 550). Als ondernemingen uit de vaste onderzoeksgroep de vragenlijst niet invullen, dan wordt de verslagge-

ving over maatschappelijk verantwoord ondernemen gescreend door KPMG, waarop de onderneming eenmalig kan reageren; KPMG beoordeelt dan of eventuele opmerkingen terecht zijn en of de scores aanpassing behoeven.

Dit leidt tot een score per deelnemende organisatie. Er wordt een nieuwe prijs (de Kristal) voor de beste maatschappelijke verslaggeving door het ministerie van EZ en het Koninklijk NIVRA in het leven geroepen, maar er zijn ook andere prijscategorieën, bijvoorbeeld voor de meest innovatieve verslaggeving of de beste verslaggeving in het kader van ketenverantwoordelijkheid (Transparantiebenchmark - Criteria 2010).

Er wordt meer nadruk gelegd op thema's als ketenverantwoordelijkheid en integratie van maatschappelijk verantwoord ondernemen in de kernprocessen van de onderneming.

Belangrijk is dat door middel van de transparantiebenchmarks trends in de transparantie ten aanzien van maatschappelijk verantwoord ondernemen kunnen worden onderkend. Vanwege de uitbreiding van de onderzoeksgroep en de invoering van de zelfevaluatie zijn de scores in de transparantiebenchmark 2010 niet te vergelijken met voorgaande jaren. In hoeverre vertekening optreedt doordat ondernemingen de vragenlijst zelf invullen, hangt af van de eerlijkheid waarmee ondernemingen de vragenlijst invullen en van de controle door KPMG.

Bedacht dient te worden dat een onderzoek over transparantie waarbij deelname (deels) vrijwillig is, geen representatief beeld geeft van de mate van transparantie in zijn algemeenheid, maar alleen iets zegt over de onderzochte populatie. Het is te verwachten dat de mate van gegevensverstrekking door ondernemingen (en andere organisaties) die niet meedoen lager is in vergelijking tot de ondernemingen die wel zijn opgenomen in de transparantiebenchmark. Gegeven de lage gemiddelde scores in eerdere transparantiebenchmarkstudies rijst het vermoeden dat het droevig gesteld is met de verslaggeving over aspecten en elementen van maatschappelijk verantwoord ondernemen.

Niet vrijblijvend?

De regelgeving ten aanzien van transparantie over maatschappelijk verantwoord ondernemen heeft het karakter van vrijwilligheid en eigen verantwoordelijkheid. Er wordt aanbevolen (voor zover relevant voor de aard van de ondernemingsactiviteiten) aandacht te besteden aan algemeen maatschappelijke, milieu-, sociale en economische aspecten (RJ 400.119), er wordt aanbevolen onderscheid te maken tussen maatschappelijke aspecten van de eigen bedrijfsvoering en van de keten waarin de onderneming opereert (RJ 400.120) en bij de aspecten uit deze alinea's wordt aanbevolen aandacht te besteden aan een aantal elementen: dialoog met belanghebbenden, beleid ter zake

van het aspect, organisatie ervan, uitvoering en uitkomsten ervan, toekomstverwachtingen (RJ 400.121) en hiervoor kan onderscheid naar segmenten van belang zijn (RJ 400.122). Allemaal op basis van vrijwilligheid en eigen verantwoordelijkheid. De RJ 'kiest voor aanbevelingen omdat maatschappelijk verantwoord ondernemen maatwerk is, waarbij het voor elke onderneming zelf te bepalen is welke maatschappelijke aspecten in de individuele situatie relevant zijn'. Deze moeten volgens de RJ-Uiting ondernemingen 'ruimte en een stimulans bieden om in te spelen op maatschappelijke vraagstukken én voorkomen dat ruimte voor invulling op maat wordt verward met een te grote vrijblijvendheid'. Naar mijn mening zijn de aspecten en elementen zodanig algemeen geformuleerd dat er voldoende ruimte is voor 'invulling op maat'. Indien Richtlijn 400 niet wordt gevolgd, dan ligt het voor de hand om de aanbevelingen te vervangen door stellige uitspraken, die een dwingender karakter hebben, regels te verankeren in wettelijke bepalingen, eventueel met een 'pas toe of leg uit'-clausule (zoals bij de bepalingen inzake corporate governance). De idee van 'vrijwilligheid en eigen verantwoordelijkheid' ten aanzien van het verstrekken van informatie over maatschappelijk verantwoord ondernemen dient verlaten worden.

Geïntegreerde verslaggeving

Er is nog een belangrijke ontwikkeling te noemen. Sinds kort zien we de roep om zogenaamde geïntegreerde verslagen. Hierover verschenen verschillende publicaties vooral van accountantsorganisaties (KPMG, 2010; Eccles en Krzus, 2010). Het Global Reporting Initiative en de Prince's Accounting for Sustainability Project (A4S) hebben in augustus 2010 gezamenlijk een nieuwe commissie opgericht, de International Integrated Reporting Committee, die als doel heeft het ontwikkelen van een wereldwijd aanvaard raamwerk voor financiële, milieu-, sociale en governance-informatie, die duidelijk, beknopt, consistent en vergelijkbaar is: een geïntegreerd format. Op zich is dit een nobel streven. Dan moet echter ook een balans gevonden worden tussen de wet- en regelgeving met betrekking tot financiële verslaggeving en de (wet- en) regelgeving met betrekking tot verslaggeving over maatschappelijk verantwoord ondernemen. Deze laatste zal een meer verplichtend karakter moeten krijgen. Het voordeel is dat uitdrukkelijker de informatiebehoefte van alle stakeholders als uitgangspunt kunnen worden genomen (en niet alleen de belangen van de beleggers). Blijkens het thans in ontwikkeling zijnde hernieuwde *conceptual framework* is de International Accounting Standards Board daar in ieder geval nog niet aan toe: deze regelgevende instantie blijft zich focussen op de informatiebehoefte van vermogensverschaffers. In een recente ontwerprichtlijn (*exposure draft*) over het bestuursverslag ('Management

commentary') wordt slechts kort ingegaan op het vertrekken van niet-financiële prestatie-indicatoren in het bestuursverslag.

Fundamentele discussie nodig

Ik denk echter dat een veel fundamentele discussie noodzakelijk is. Meer transparantie wordt al te vaak als wondermiddel gezien om maatschappelijke problemen op te lossen. Transparantie leidt er niet toe dat ondernemingen zich maatschappelijk verantwoordelijker gedragen. Transparantie heeft niet gewerkt bij topsalarissen en bij bonussen en transparantie werkt ook niet bij maatschappelijk verantwoord ondernemen. Het kan hooguit leiden tot meer bewustwording. Ondernemingen zijn alleen geïnteresseerd in transparantie als zij daar beter van worden, bijvoorbeeld door lagere vermogenskosten vanwege lagere risico's voor beleggers en hogere winsten (bijvoorbeeld door een beter 'corporate image').

Er is onvoldoende aandacht voor maatschappelijk verantwoord ondernemen, omdat het primaat ligt bij de aandeelhouders/eigenaren en bij het maken van winst. De focus blijft te veel liggen op het creëren van aandeelhouderswaarde en winsten voor aandeelhouders/eigenaren. Traditioneel stellen veel ondernemingen het winststreven, of maximalisatie van aandeelhouderswaarde, voorop. Voldoen aan duurzaamheidseisen wordt wel belangrijk gevonden, maar het is een randvoorwaarde en het wordt gezien als taak van de overheid om de grenzen vast te stellen.

Er is een cultuuromslag nodig. In het denken over maatschappelijk verantwoord ondernemen moet duurzaamheid voorop staan; dan is winst (profit) zowel een basis als een randvoorwaarde voor maatschappelijk verantwoord ondernemen, voor het goed vormgeven aan de andere dimensies (people en planet) (SER, 2000, p. 14/15). Dit is een fundamenteel andere insteek, waarbij er aandacht is voor de belangen van alle stakeholders en waarbij dus niet het primaat gelegd wordt bij aandeelhouders/eigenaren. Vanuit verslaggevingsoogpunt zijn we te veel geneigd transparantie te zien als een doel op zich; vanuit maatschappelijk oogpunt wordt het gezien als een middel om maatschappelijk verantwoord ondernemen te stimuleren.

Zoals gezegd, transparantie leidt er niet toe dat ondernemingen meer aan maatschappelijk verantwoord ondernemen doen. Toch is transparantie bijzonder belangrijk. Enerzijds leidt het tot bewustwording. Het ministerie van EZ geeft met de transparantiebenchmark 2010 een nieuwe stimulans aan ondernemingen, vooral door de eigen prestaties ten aanzien van maatschappelijk verantwoord ondernemen te vergelijken met andere ondernemingen in dezelfde sector. Hiermee kan een dialoog tot stand komen met de stakeholders en dat is in de kern het

motief voor het uitvoeren van de transparantiebenchmark (website ministerie van EZ). Voorts is transparantie ten aanzien van maatschappelijk verantwoord ondernemen een voorwaarde voor stakeholders om ondernemingen te beoordelen op hun maatschappelijke verantwoordelijkheid. ■

Dr. C.D. Knoops is universitair docent bij de sectie Accounting, Auditing & Control van de Erasmus School of Economics, Erasmus Universiteit Rotterdam.

De auteur dankt Karen Maas en Martin Hoogendoorn voor nuttige opmerkingen bij een eerdere versie van deze column.

Literatuur

- Eccles, R.G. en M.P. Krzus (2010), *One report – Integrated reporting for a sustainable strategy*, New Jersey: John Wiley & Sons, Inc.
- International Accounting Standards Board (2009), Exposure draft: *Management Commentary*, June; zie: www.iasb.org.
- KPMG (2010), *Integrated reporting. Closing the loop of strategy*; zie: www.kpmg.com/Global/en/IssuesAndInsights/ArticlesPublications/Pages/Integrated-reporting.aspx.
- Ministerie van Economische Zaken (2009), *Transparantiebenchmark 2009*; zie: www.rijksoverheid.nl/documenten-en-publicaties/rapporten/2010/01/19/transparantiebenchmark-2009-maatschappelijke-verslaggeving.html.
- Ministerie van Economische Zaken (2009), *Transparantiebenchmark – Criteria 2010*; zie: www.rijksoverheid.nl/documenten-en-publicaties/brochures/2010/01/08/transparantiebenchmark-criteria-2010.html.
- Raad voor de Jaarverslaggeving (2003), *Handreiking voor Maatschappelijke verslaggeving* (versie 2003), Deventer: Kluwer.
- Raad voor de Jaarverslaggeving (2003), *Richtlijn 400 Jaarverslag*, Deventer: Kluwer.
- Raad voor de Jaarverslaggeving (2009), *RJ-Uiting 2009-8 'Herziene Richtlijn 400 en Handreiking voor Maatschappelijke verslaggeving'*; www.rjnet.nl/RJ/RJ-Uitingen/Vervolgpagina.aspx?OverzichtPage=4.
- Sociaal Economische Raad (2000), *De winst van waarden*, Advies 2000/11; zie: <http://www.ser.nl/nl/publicaties/adviezen/2000-2007/2000/b19054.aspx>.
- Sociaal Economische Raad (2008), *Duurzame globalisering: een wereld te winnen*, Advies 2008/06; zie: www.ser.nl/nl/publicaties/adviezen/2000-2007/2008/b26895.aspx.
- Sociaal Economische Raad (2008), *Internationaal Maatschappelijk Verantwoord Ondernemen*, Verklaring; zie: www.ser.nl/nl/publicaties/overige/2000-2008/2008/b27428.aspx.

Websites

- International Integrated Reporting Committee: <http://www.integratedreporting.org/>.
- Ministerie van Economische Zaken, *Transparantiebenchmark MVO*: www.rijksoverheid.nl/onderwerpen/maatschappelijk-verantwoord-ondernemen/nederlandse-beleid-voor-mvo/transparantiebenchmark-mvo.